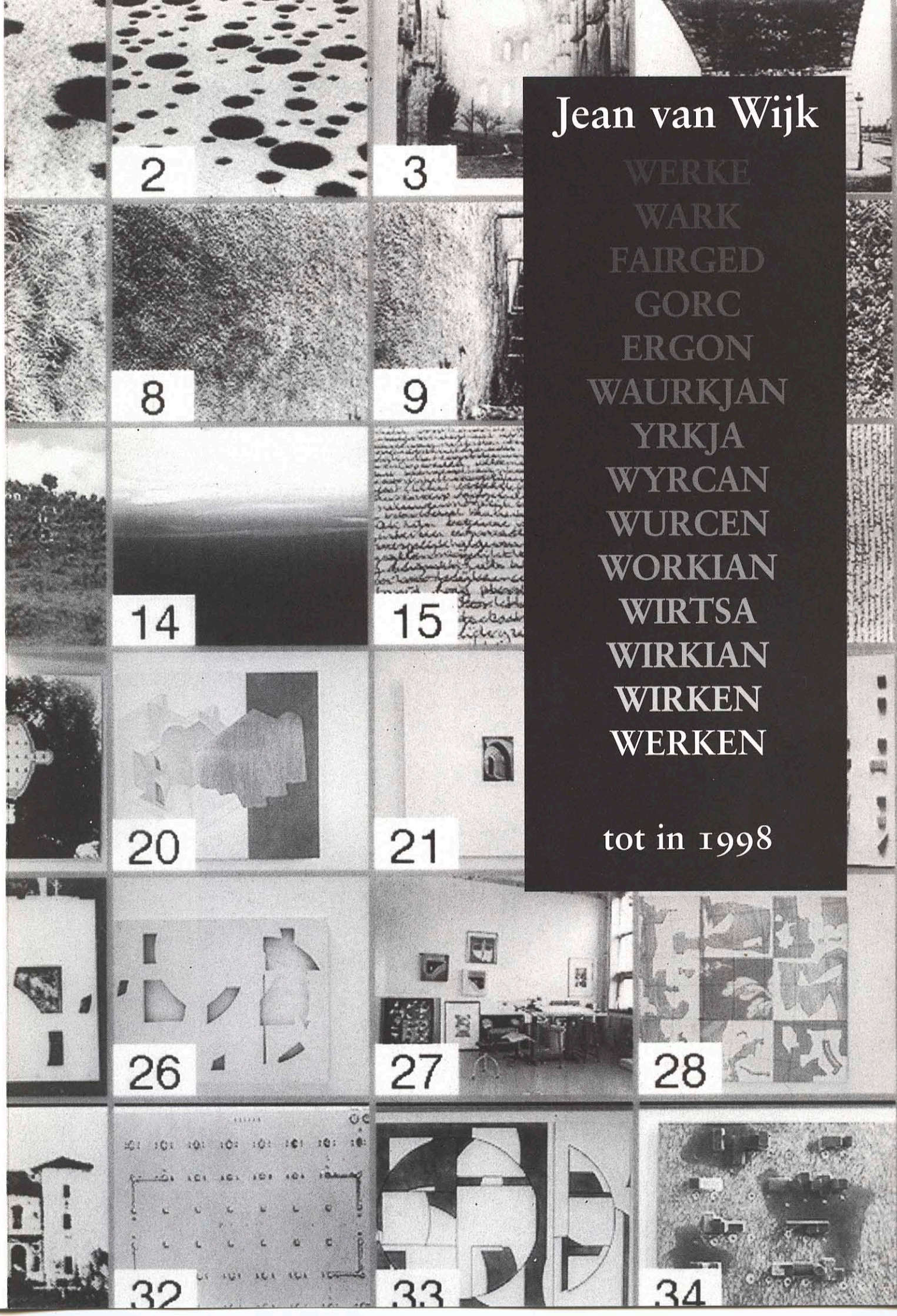

Jean van Wijk

WERKE
WARK
FAIRGED
GORC
ERGON
WAURKJAN
YRKJA
WYRCAN
WURCEN
WORKIAN
WIRTSA
WIRKIAN
WIRKEN
WERKEN

tot in 1998

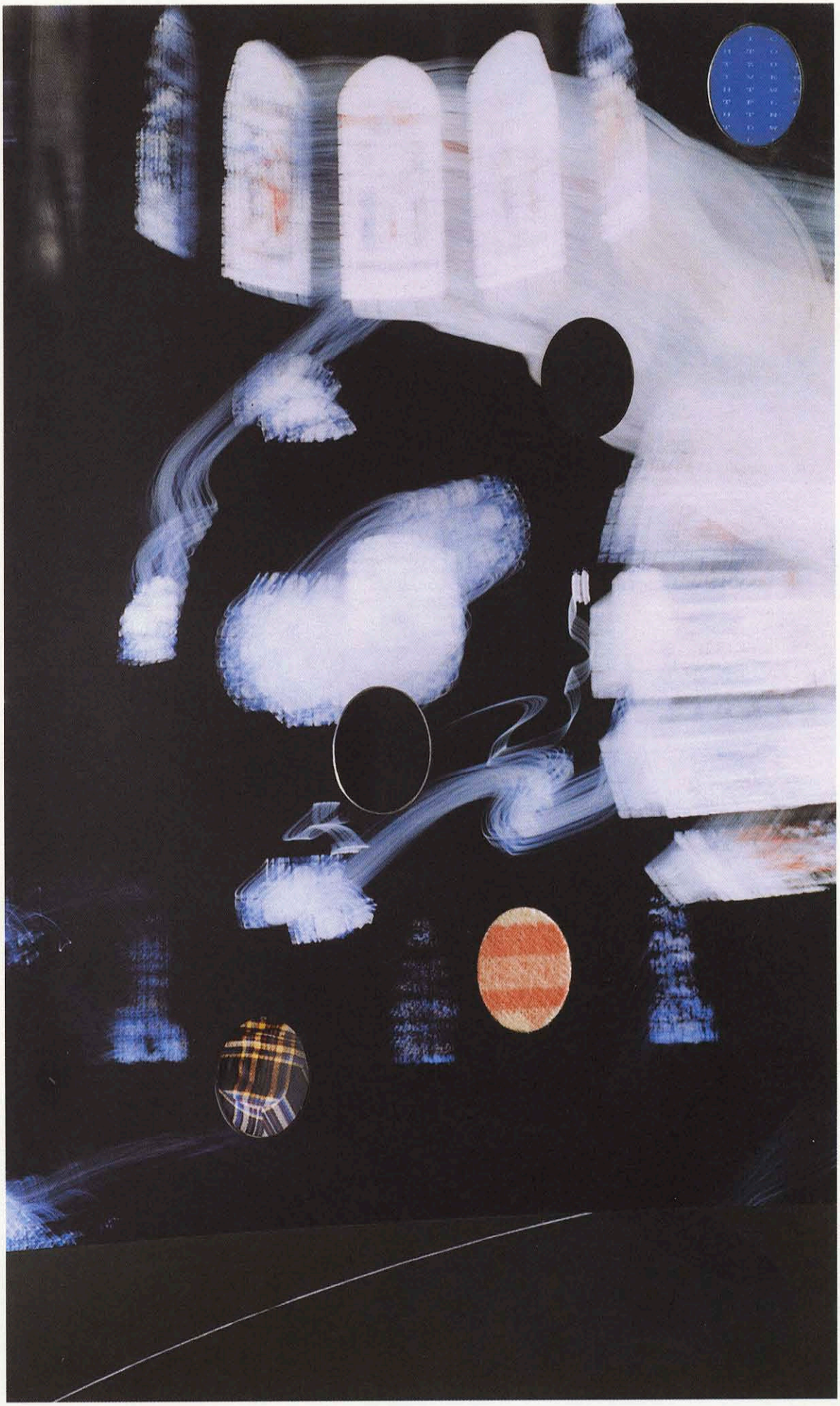

Verzamelingen van verwondering

Aantekeningen bij het werk van Jean van Wijk

Misschien is de oorsprong van alle kunst: verwondering. Om je heen kijken en je afvragen hoe alles in elkaar zit en wat dat te betekenen heeft, dat is de houding van iemand die iets te weten wil komen. Ik denk eigenlijk niet dat die behoefte ook in de kunst bevredigd wordt of wil worden. Maar bijna *en passant* ontdekt en legt de kunstenaar andere verbanden tussen de dingen dan die van oorzaak en gevolg: associatieve en intuïtieve verbanden, die in een oeuvre een nieuwe vormgeving (en dus een nieuwe betekenis) verlenen aan alles wat ervaarbaar en denkbaar is. Met andere woorden: de wereld wordt beheersbaar (de oorspronkelijke rituele bezweringsfunctie door benoeming met behulp van af- en uitbeelding) door de architectuur ervan te dwingen in een reeks nieuwe, niet per se logische verbanden, waardoor een 'nieuwe' architectuur ontstaat, de architectuur van de kunst, die niet letterlijk is maar waarin wel gewoond kan worden. Dat wil zeggen: het is een opvatting over (een mogelijke ordening van) de wereld en de werkelijkheid, uitgedrukt in abstracte en haast toevallige, maar tegelijkertijd evenzeer welovergewogen en complexe verbanden.

Dat dergelijke gedachten opkomen naar aanleiding van het werk van Jean van Wijk is volgens mij een gevolg van een heel 'plat' fenomenologisch feit: hoewel dit werk vrijwel geheel tweedimensionaal is, verwijst het meestal naar de derde dimensie; de letterlijke vormgeving refereert aan architectuur of aan architectonische constructies. In sommige gevallen gaat hij nog een stap verder en speelt ook de vierde dimensie (tijd-ruimte) een rol.

Van Wijks werk kent geen 'stijl'. De vormgeving van vrijwel ieder werkstuk maakt gebruik van een eigen vocabulaire, waarin wel constanten zijn aan te wijzen. Die zijn gewoonlijk echter niet van formele maar van inhoudelijke aard. De verschijningsvorm verandert voortdurend. Er is overeenkomst in datgene wat geformuleerd wordt, nauwelijks in de manier van formuleren. En daardoor werpt iedere formulering steeds een ander licht op 'de zaak', waardoor ieder werk uniek is, zowel qua vormgeving als qua invalshoek, dat wil zeggen: in de filosofische aard van de (her-) ordening van de werkelijkheid.
Een paar voorbeelden van terugkerende architectonische elementen: een huis of tenminste een verblijfsruimte, variërend van een palazzoachtige structuur tot een kazemat uit de eerste wereldoorlog, van een onduidelijke, haast pneumatische constructie die doorzichtig is en in de ruimte lijkt te zweven tot een gotische ruïne en van een nauwelijks gedefinieerde structuur vol gaten tot een versterkt fort.

Andere terugkerende elementen: de kosmos van sterrenhemel tot bovenaanzicht van de maan, landkaarten en plattegronden, fotografische manipulatie of manipulerende fotografie, pictogrammen, taal.

Niet zelden is taal het (schijnbaar) verbindende element. Maar de taal wordt hier niet gehanteerd als discursief verschijnsel in de zin van 'uitleg' of 'verklaring' in termen van onderwerp, gezegde, lijdend voorwerp. De verbanden binnen de taal zelf en van de taal met de overige beeldelementen zijn opnieuw tekenen van verwondering. De tekst is of onleesbaar of afkomstig uit wonderlijke betekenisgebieden zoals te vinden in het 'retrograde' woordenboek, een ordening van bestaande, samengestelde woorden die alfabetisch geclassificeerd zijn op de noemer van het laatste woorddeel: in zo'n woordenboek vind je bijvoorbeeld alle woorden die op 'huis' - ruimte - eindigen of op 'dag'- tijd - (bijltjesdag, feestdag, goedendag, rotdag, schooldag, vrijdag, wasdag etc.). Van Wijks werk verhoudt zich tot de dagelijkse werkelijkheid als het retrograde woordenboek zich verhoudt tot het 'gewone' woordenboek: het maakt gebruik van dezelfde gegevens, maar in een ander, vaak absurd lijkend verband, ingegeven door verwondering.

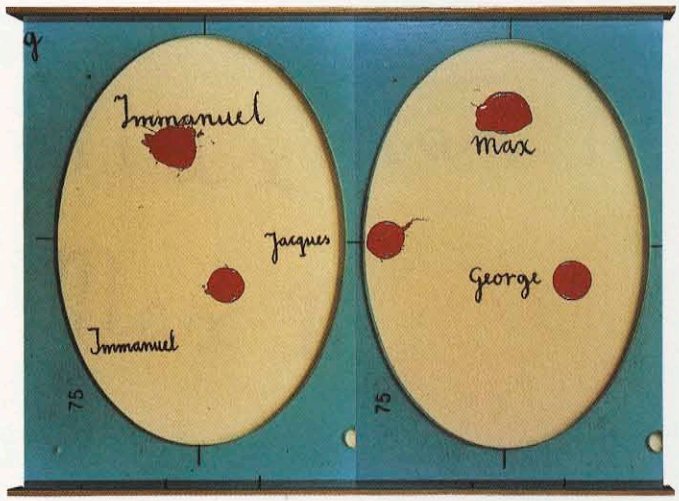

2

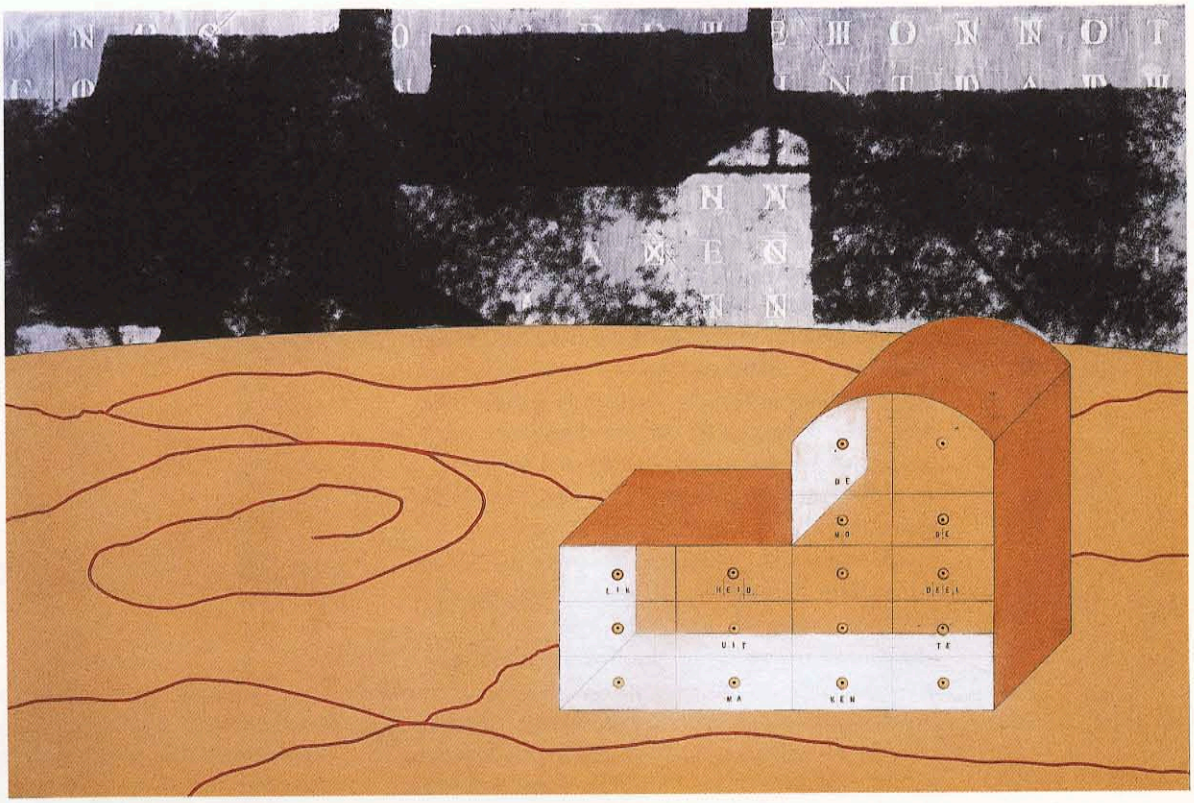
BE
MO
DIE
EIK
HEID
DEEL
UIT
TE
MA
KEN

3

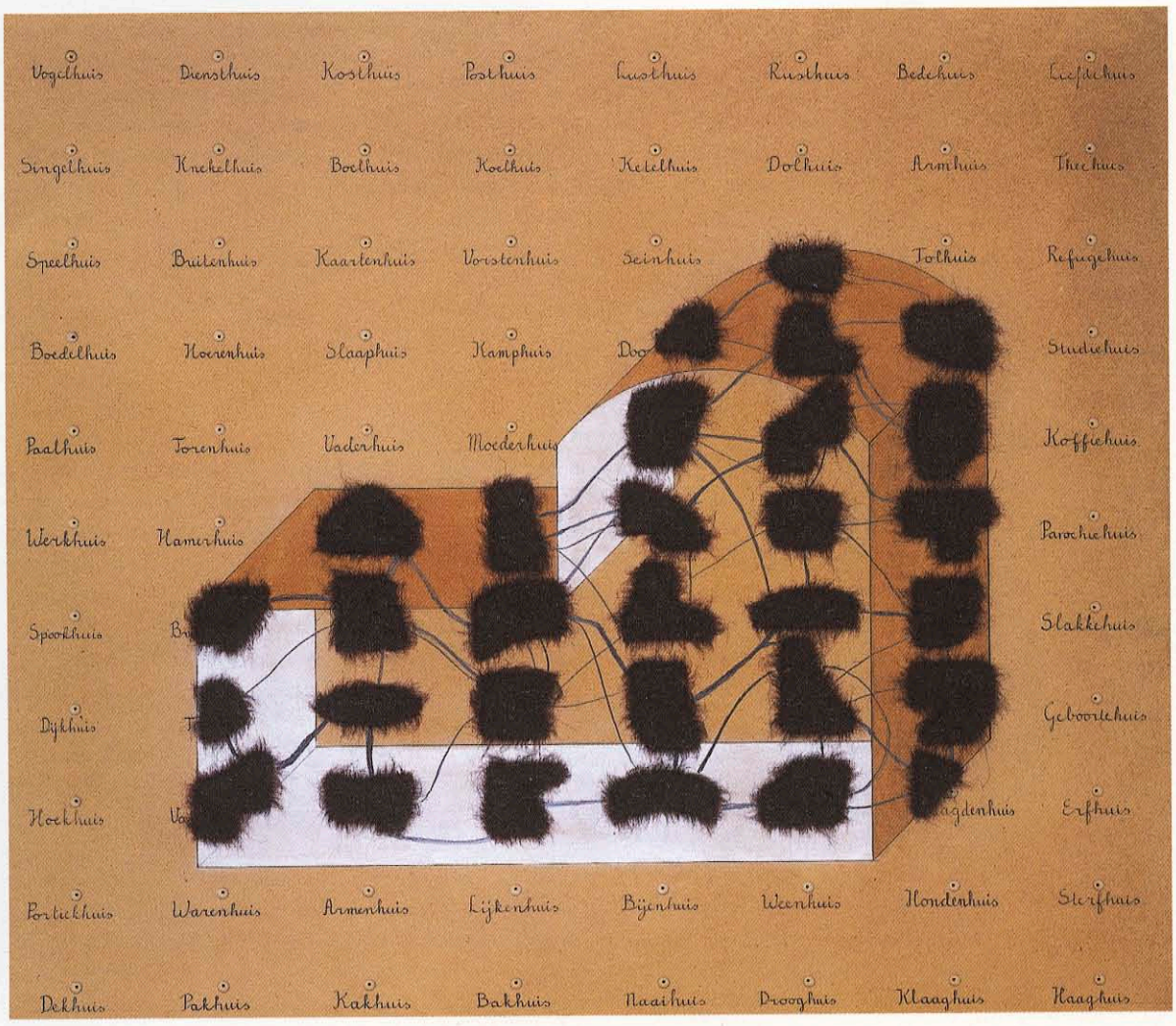
Vogelhuis
Dienshuis
Kosthuis
Posthuis
Lusthuis
Rusthuis
Bedehuis
Liefdehuis
Singelhuis
Kneckelhuis
Boelhuis
Koelhuis
Kelelhuis
Dolhuis
Armhuis
Trechuis
Speelhuis
Buitenhuis
Kaartenhuis
Voorstenhuis
Seinhuis
Tolhuis
Refugiehuis
Boedelhuis
Koorenhuis
Slaaphuis
Kamphuis
Studiehuis
Paalhuis
Torenhuis
Vaderhuis
Moederhuis
Koffiehuis
Werkhuis
Hamerhuis
Parochiehuis
Slakkehuis
Geboortehuis
Erfhuis
Portiekhuis
Warenhuis
Armenhuis
Lijkenhuis
Bijenhuis
Weenhuis
Hondenhuis
Sterfhuis
Dekhuis
Pakhuis
Kakhuis
Bakhuis
Naaihuis
Drooghuis
Klaaghuis
Haaghuis

4

Een ander voorbeeld van de verschijningsvorm van de taal in Van Wijks werk: ingefreesd op board vinden we een stuk uit Wittgenstein's Tractatus terug, vrijwel geheel onleesbaar gemaakt doordat ieder woord zowel van links naar rechts als andersom is 'geschreven' waarbij beide versies over elkaar heen zijn aangebracht. Zo brengt alles zijn tegendeel met zich mee: voor het ene verband kan met evenveel recht een ander worden gedacht. In dit geval is de metaforische formulering van tegendelen ook nog eens van letterlijke aard (een daadwerkelijke omkering van de oorspronkelijke ordening over deze laatste heen). Je zou ook kunnen spreken van een symmetrische constructie die als in een Hegeliaans tractaat in synthese nieuwe woorden oplevert, die evenwel net zo onleesbaar zijn als Hegels gedachtengang niet betrokken is op de huidige cultuur.
Maar wat er precies in taal wél gezegd kan worden blijft onduidelijk of wordt op zijn minst in het midden gelaten: de tegendelen vormen samen een soort eigentijdse Steen van Rosette, geschreven in een code die misschien wel voor altijd onontcijferbaar zal blijken.

Al deze elementen, inhoudelijke beeldgegevens, - en er zijn er nog meer - worden in diverse werken op verschillende manieren gecombineerd.

Een soort tweeluik, bestaande uit een dubbele (vooraf gegeven) foto van een spookachtige kazemat (links het positief, rechts het negatief) is op tweeledige wijze voorzien van tekst. Links in de vorm van misschien wel totaal willekeurige letters - die in ieder geval aangeven dat de tijd van de kazemat niet noodzakelijk samenvalt met een tijd van analfabetisme - rechts in de vorm van voornamen die te herleiden zijn tot die van filosofen die rond de eerste wereldoorlog actief waren: het denken heeft niet altijd een positieve invloed op de menselijke conditie. Hier is dus opnieuw sprake van een tweedeling van intrinsiek paradoxale aard: op het fotopositief bevinden zich alleen maar letters die geen bekende woorden vormen, op het fotonegatief worden het namen van denkers. En ook hier wordt de dualiteit niet opgelost in een Hegeliaanse synthese; het geheel wordt eerder een uiting van paradoxale verwondering over het bestaan van uitersten en de complexe verhouding daartussen.
Betekenissen kaatsen in allerlei denkbare verbanden tussen de twee luiken heen en weer zonder tot een 'oplossing' te komen. Er valt misschien niets op te lossen, er valt wel een aantal vragen te stellen, vanuit de initiële verwondering maar ook weer vanuit een volgende verwondering die voortkomt wanneer schijnbaar absurde verbanden nieuwe en

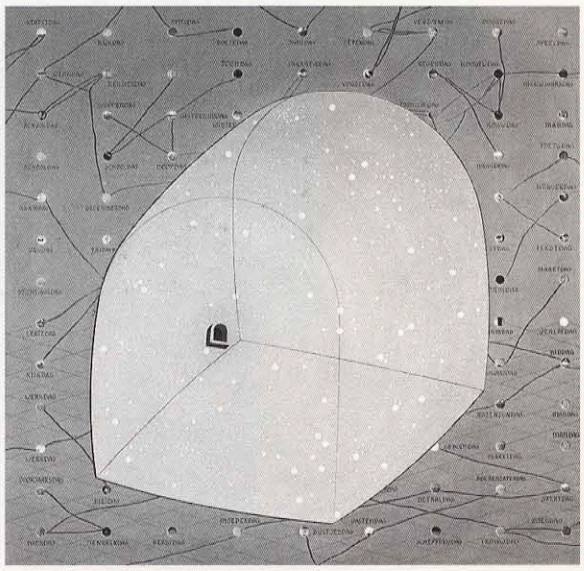

5

verschillende betekenissen blijken op te leveren, waarvan de relaties niet steeds (of: haast nooit) congruent zijn maar paradoxaal. Zo stapelt zich verwondering op verwondering, een precognitieve verwondering leidt tot een postcognitieve en nooit wordt iets eenduidig feitelijk.

Een gevonden foto van een zeilboot met bemanning vaart op de golven van een zee. Maar de zeefoto lijkt eerder wolken af te beelden. Daartussen bevindt zich al een duidelijk spanningsveld: op het allereerste gezicht 'wringt' het beeld al en lijkt het vatbaar voor meerdere interpretaties - waaronder die van omkering dus, vergelijkbaar met het heen en weer schrijven van een woord. Wie beter kijkt, ziet bovendien dat op het beeldvlak de namen van 'zeeën' op de maan zijn aangebracht, waardoor het referentiekader van zee via wolken naar de ruimte wordt getild, waarin de zee weer terugkeert, maar opnieuw op paradoxale wijze: de 'zeeën' op de maan zijn helemaal geen zeeën in de gebruikelijke betekenis van het woord; er is geen water op de maan, de maanzeeën zijn droog. En of het nu een echte zee betreft of (en) de maan, er is ook nog sprake van een oranje lijnenstelsel dat als enig denkbare functie (daar wijst de vorm ook op) lijkt te hebben: het afbakenen van gebieden zoals een landkaart dat doet; wegen, paden, grenzen lijken nu zichtbaar te worden op een plek waar deze niet terzake doen. Een landkaart als handleiding voor plek en richting is altijd handig maar alleen als plek en richting eenduidig zijn geijkt, wat hier niet het geval is. Dit is dan een nog verdergaande laag die zich enerzijds voegt in het driedimensionale karakter van het beeld, maar dat anderzijds nu juist weer doet door middel van een plat, tweedimensionaal gegeven als een landkaart of een

plattegrond. Ook hier spreken de potentiële complementen elkaar tegen: eigenlijk zijn ze niet complementair, maar tegenstrijdig. Alles lijkt te kloppen maar toch wringt er iets, of liever gezegd: van alles. 'Alles stroomt' wordt 'alles wringt'.

Hier ontbreekt de ruimte om dieper in te gaan op de verschillende betekenissen die elkaar in dit werk komen versterken en ontkennen. Wel kunnen we vaststellen dat de meeste werken afkomstig zijn uit een formeel variabel vocabulaire van 'verzamelingen' uit verschillende betekenisgebieden. De sterrenhemel is zo'n verzameling, de letters van het alfabet, de schijngestalten van de architectuur, de verzameling punten en lijnen die samen een landkaart vormen, de retrograde ordening van woorden. Bij elkaar representeren ze allerlei combinaties van als in een deeltjesversneller tegen elkaar ketsende, heen en weer schietende betekenissen die zelf ook weer verzamelingen worden -, die samen een werk vormen. En de werken bij elkaar vormen een verzameling werk, een verzameling van verzamelingen, het oeuvre dat per definitie alle kanten op kan en oneindig is en onvoorspelbaar zolang het proces voortgaat.

Philip Peters

Afgebeelde werken

Voorzijde:	Verzameling, 1998, foto-arrangement, diverse formaten
1.	Chartres '89 nr.1, 1998, 72 x 120 cm
2.	Son charme à chacun, 1997, gem. technieken, 74 x 99 cm
3.	Zonder titel, 1995, gem. technieken, 98 x 115 cm
4.	Zonder titel, 1995, gem. technieken, 80 x 120 cm
5.	De dagen, 1997, 120 x 125 cm

Colofon:
Alle rechten voorbehouden. Nadruk verboden
© 1998, Uitleencentrum Beeldende Kunst Utrecht,
Maliebaan 42, 3581 CR Utrecht, tel. 030 - 286 50 66
Eindredactie en grafische vormgeving: Brita Bakema
Fotografie: Gemeentelijke Fotodienst Utrecht en Jean van Wijk
Drukwerk: Tripiti, Rotterdam

Biografie

1953	Geboren te Brussel
1978-heden	Als beeldend kunstenaar werkzaam te Den Haag
1982	Kunstopdracht Rijksscholengemeenschap Slingerbos, Harderwijk
1985	Kunstopdracht woningbouwproject Katerstraat, Den Haag, i.s.m. Ossip
1988	project 'De huid van een huis', Den Haag. Installaties in galerie Inkt II
1989	Kunstopdracht entreehal Eerste Kamer, Den Haag
1990	Kunstopdracht Wijkaccomodatie Tarwewijk, Rotterdam
1991	Kunstopdracht Theaterfestival 1991, Koninklijke Schouwburg, Den Haag
1991-1998	Adviseur werkgroep Kunst in Openbare Ruimte, Stroom-Hcbk, Den Haag
1991	Tentoonstelling Ministerie WVC, Rijswijk
1992	Deelname project "Kunst op straat", CBK, Rotterdam
1994	Tentoonstelling Stadscollectie, Gemeentemuseum, Den Haag
1996	Kunstronde Drenthe: 'Mehr braucht man nicht um glücklich zu sein'
1997	Gastdocent K.A.B.K. Den Haag, project 'De kaart van Den Haag'
1998	Gastdocent TU Delft, vormstudie bouwkunde